

اخلاق زیست محیطی مروجان کشاورزی

دکتر احمد عابدی سروستانی*

گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده مدیریت کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

(تاریخ دریافت: ۹۲/۶/۴، تاریخ پذیرش: ۹۲/۱۱/۵)

چکیده

زمینه: کشاورزی پایدار بر انجام کشاورزی با کمترین تأثیرات منفی بر محیط زیست، تأکید دارد. از آنجا که کشاورزی یکی از بارزترین دستکاری‌های انسان در طبیعت می‌باشد، جهت‌گیری اخلاقی نیروی انسانی شاغل در این بخش می‌تواند یک عامل تعیین‌کننده در رفتار با محیط زیست طبیعی باشد. از این رو، مقاله حاضر به بررسی و سنجش اخلاق زیست محیطی عاملان آموزش به کشاورزان در روستاها یعنی مروجان کشاورزی پرداخته است.

روش: روش تحقیق حاضر، توصیفی از نوع همبستگی است. جمعیت مورد مطالعه شامل: مروجان کشاورزی شاغل به کار در ادارات جهاد کشاورزی استان گلستان به تعداد ۸۸ نفر بود که ۷۱ نفر از آنان به عنوان نمونه و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی مورد بررسی قرار گرفتند. جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه انجام گرفت. به منظور تجزیه و تحلیل از آماره‌های توصیفی به همراه ضریب همبستگی و آزمون تی-استودنت استفاده گردید. اطلاعات بدست آمده با نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: اخلاق زیست محیطی مروجان کشاورزی در وضعیت مناسب قابل ارزیابی است. همچنین، اخلاق زیست محیطی آنان مستقل از سن و سابقه کار می‌باشد. از بین ابعاد سه‌گانه اخلاق زیست محیطی، خدامحوری، زیست‌بوم محوری و انسان‌محوری به ترتیب، از وزن و اهمیت بیشتری برخوردار هستند.

نتیجه‌گیری: مروجان کشاورزی از زمینه اخلاقی مناسب در تبیین رفتار درست با محیط زیست طبیعی برخوردار می‌باشند. با توجه به نبود ارتباط بین انسان محوری با زیست‌بوم محوری و خدا محوری و همچنین، وجود ارتباط مثبت و معنادار بین زیست‌بوم محوری و خدامحوری، تمرکز اصلی در تربیت مروجان کشاورزی می‌باید به جای کاهش باورهای انسان‌محور، بر افزایش باورهای زیست‌بوم محور و خدامحور استوار باشد.

کلیدواژه‌گان: اخلاق، محیط زیست، ترویج کشاورزی

سر آغاز

آن را به صورت یک ارزش اجتماعی و در نهایت، یک هنجار مطرح نماید (۱). بخشی از ارزش‌ها به محیطی بر می‌گردد که انسان در آن زندگی می‌کند، که مهمترین آن، محیط زیست طبیعی است. محیط زیست، به عنوان بستر زندگی، تأمین‌کننده نیازهای انسان و همچنین، عاملی برای تداوم زندگی وی می‌باشد. بنابراین، محیط زیست به خودی خود برای انسان ارزش دارد. البته، محیط زیست برای موجودات دیگر نیز دارای اهمیت است، چرا که ادامه زندگی آنها نیز به یک محیط زیست

ارزش‌ها و هنجارهای فردی و اجتماعی شکل‌دهنده رفتار می‌باشند. بنابراین، شناخت ارزش‌ها می‌تواند به پیش‌بینی رفتار کمک نماید. این موضوع درباره رفتارهای اجتماعی و همچنین، رفتارهای محیط زیستی افراد صادق است. ارزش‌ها می‌توانند بر حسب سود رسانی و همچنین نیازها تعریف شوند. در این صورت، کارهایی که می‌توانند به یکی از نیازهای انسان پاسخ گویند، دارای ارزش می‌شوند و بسط آن به دیگر افراد می‌تواند

محیط زیست‌گرایی^۵ از بعضی جنبه‌ها همپوشانی دارند، زیرا موفقیت کشاورزی به ثبات و عملکرد درست زیست‌گروه زمین بستگی دارد. بنابراین، تأکید بر تعادل بین نیازهای انسان و سلامت زیست‌بوم، هدف مشترک کشاورزی و محیط‌زیست‌گرایی است (۵). برخی پیشنهاد می‌کنند: در تحلیل اثرات زیست محیطی کشاورزی از رهیافت سودنگر^۶ و یا رهیافت مبتنی بر حقوق^۷ استفاده شود. بدین صورت، اثرات زیست محیطی کشاورزی را می‌باید سبک و سنگین کرد و چنانچه در مجموع، سود آن بیش از زیان باشد، آن را پذیرفت و یا این که بر اساس به خطر افتادن حق افراد (نسل حاضر و آینده) آن را مورد تحلیل قرار داد. البته، سایر رهیافت‌ها مانند: رهیافت فضیلت‌گرا^۸ می‌تواند در تحلیل اخلاقی اثرات زیست محیطی کشاورزی مورد استفاده باشند. در این صورت، یکی از مفاهیم اساسی قابل طرح، مفهوم امانت‌داری^۹ است. در این مفهوم، تأکید بر این است که؛ انسان‌ها به محیط زیست همانند یک امانت بنگرند که می‌بایستی آن را سالم به نسل‌های بعد تحویل دهند (۶). بنابراین، کشاورزی از نظر اخلاقی باید به صورتی انجام پذیرد که امکان استفاده نسل‌های آینده^{۱۰} از محیط زیست و منابع طبیعی آن را به منظور تولید غذای کافی و سالم به خطر نیاندازد.

توجه به محیط زیست از نگاه اخلاقی بیانگر اهمیت بُعد نرم‌افزاری تعامل انسان با طبیعت است که در آن، حل بحران‌های زیست محیطی در تغییر رفتار انسان و روش زندگی وی بر زمین جستجو می‌شود (۷). در این دیدگاه، انسان‌ها علاوه بر مسئولیت نسبت به هموعان خود، وظایف و مسئولیت‌هایی نیز نسبت به غیرانسان‌ها و محیط زیست دارند (۸). در واقع، یکی از دلایل ضرورت طرح مسایل اخلاقی در حفاظت از محیط زیست به دلیل منحصر شدن پایداری منابع به نگرش فنی است که باعث شده است بیشتر تلاش‌ها برای حل مسائل زیست محیطی، شکل مهندسی محیط زیست را پیدا کند (۹). این نگرش که با پیروی از عمل‌گرایی^{۱۱} بر حفظ منابع از طریق تدوین قوانین، اعمال سیاست‌ها و توصیه‌های فنی تأکید دارد، تا به حال نتوانسته است تضمینی بر حفظ منابع طبیعی ارائه دهد (۱۰).

مناسب بستگی دارد. در حقیقت، شبکه روابط پیچیده بین موجودات، تضمین‌کننده زندگی موجودات و همچنین، پایداری محیط زیست است. بنابراین، حفظ این روابط یک ارزش محسوب می‌شود. بر همین اساس، می‌توان چنین استدلال کرد که؛ بخشی از اخلاق تعامل انسان با طبیعت به حفاظت از محیط زیست در کشاورزی ارتباط پیدا می‌کند که در آن، خوب و بد اخلاقی بر حسب رعایت ارزش‌های جاری در روابط طبیعی بین اجزاء تشکیل دهنده یک زیست‌بوم کشاورزی قابل تعریف است. این ارزش‌ها مشخص می‌کنند که؛ چه کار یا رفتاری در قبال محیط زیست خوب است و چه کاری نادرست می‌باشد. از این رو، واکاوی اثرات زیست محیطی یکی از موضوع‌های اساسی اخلاق کشاورزی^۱ می‌باشد (۲). به همین دلیل، برای داشتن کشاورزی پایدار، نوعی از اخلاق لازم است که انسان را وادار سازد، ضمن احترام به محیط زیست، آن را نه به دلیل منافع انسان، بلکه به دلیل ارزش وجودی محیط زیست، حفاظت نماید. واقعیت این است که؛ هر نوع کشاورزی به محیط زیست طبیعی آسیب می‌رساند (۳). علت را می‌توان در این دانست که هر اقدام به منظور انجام فعالیت‌های مرتبط با کشاورزی در زیست‌بوم‌های طبیعی^۲، خواه ناخواه روابط طبیعی بین اجزاء زیست‌بوم را دگرگون می‌سازد. به بیان دیگر، در کشاورزی، زیست‌بوم‌های طبیعی با مزارع یا بوستان‌ها جایگزین می‌شوند (۴). بنابراین، کشاورزی با خود اثرات زیست محیطی خواهد داشت که با توجه به آن می‌توان نگرانی‌های اخلاقی در این حوزه را در ۳ زمینه کلی قرار داد: اول: آلودگی‌های ناشی از کشاورزی و اثر آن بر سلامت موجودات زنده، دوم: استفاده نادرست از منابع طبیعی در کشاورزی، مانند: خاک و آب و سوم: دستکاری‌های^۳ انسان در حیوانات و گیاهان به منظور افزایش تولید (۲).

به نظر می‌رسد، در مباحث فلسفی، کشاورزی و نگرانی‌های زیست محیطی در مقابل هم قرار دارند. در حالی که، کشاورزی با علایق انسان محور^۴ پیش می‌رود (مانند: تهیه غذای کافی برای انسان‌ها، تأمین معاش کشاورزان، پاسداری از زندگی به سبک روستایی) موضوع‌های زیست محیطی بر سلامت محیط زیست طبیعی، حیوانات، زیست‌بوم‌ها و طبیعت به عنوان یک کل، تأکید می‌کنند. با این وجود، هدف کشاورزی و

سال، در ابتدای میان‌سالی قرار داشتند. همچنین، بیشتر آنان دارای مدرک تحصیلی کارشناسی (۷۱/۸ درصد)، کمتر از یک‌پنجم (۱۸/۳ درصد) دارای مدرک کاردانی، ۵/۶ درصد دارای مدرک کارشناسی‌ارشد و ۴/۲ درصد دارای مدرک دیپلم بودند. از نظر سابقه کار^{۱۳}، مروجان به طور متوسط در دهه سوم خدمتی خود قرار داشتند (با میانگین ۲۱/۸ سال) و بنابراین می‌توان انتظار داشت از نظر حرفه‌ای دارای تجربه شغلی مناسب باشند. همچنین، وضعیت استخدام بیشتر آنان (۹۰/۱ درصد) بصورت رسمی بوده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات یک پرسشنامه بود که در آن از مقیاس سنجش اخلاق زیست محیطی استفاده گردید (۱۶). این مقیاس دارای سه بُعد شامل انسان محوری، زیست‌بوم محوری^{۱۴} و خدا محوری^{۱۵} می‌باشد که بُعد اول با ۷ سؤال و ابعاد دیگر هر کدام با ۶ سؤال در قالب طیف لیکرت مورد سنجش قرار می‌گیرند (۱۷). لازم به ذکر است که روایی پرسشنامه با مراجعه به متخصصان محیط زیست و پایایی آن از طریق محاسبه ضریب کرانباخ آلفا تأیید گردید. میزان این ضریب برای ابعاد انسان محوری، زیست‌بوم محوری و خدا محوری به ترتیب برابر ۰/۶۲، ۰/۶۷ و ۰/۶۳ بدست آمد که نشان می‌دهد پایایی ابزار سنجش در حد مناسبی قرار دارد. جهت تجزیه و تحلیل آماری اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌ها از آماره‌های میانگین، درصد، فراوانی، ضریب همبستگی و آزمون مقایسه میانگین تی-استودنت استفاده گردید. این کار با استفاده از نرم افزار SPSS انجام گرفت.

یافته‌ها

توزیع گزاره‌های مقیاس اخلاق زیست محیطی از نظر میانگین، انحراف معیار و اولویت در جدول ۱ نشان داده شده است. همان‌طور که مشخص می‌باشد، با توجه به میانگین گزاره‌ها، گزاره «طبیعت و اجزای آن مخلوق خداوند هستند، از این رو، باید آنها را محترم شمرد» در اولویت اول و گزاره «هنگامی باید محیط زیست را حفظ کرد که سود اقتصادی این کار بیش از هزینه‌هایش باشد» در اولویت آخر جای می‌گیرد (جدول ۱). به

چنانچه این امر پذیرفته شود که؛ کلید حفاظت مؤثر از محیط زیست در رفتار انسان‌ها ریشه دارد، آنگاه بهتر می‌توان به اهمیت اخلاق زیست محیطی پی برد، زیرا اخلاق بر نگرش افراد تأثیر می‌گذارد (۱۱). نگرش نیز مهمترین تعیین‌کننده رفتار است (۱۲). نظریه‌های روانشناختی نیز بر این تأکید دارند که؛ رفتار انسان تحت تاثیر باورها، نگرش‌ها و ارزش‌ها قرار دارد، به طوری که؛ ارزش‌ها، اخلاق و باورهای فردی، تصمیم و عمل فرد را به شدت تحت کنترل دارند (۱۳). از این رو، برای شکل‌گیری نگرش‌های مساعد نسبت به محیط زیست، برخورداری از اخلاق مناسب ضرورت دارد (۱۴). به همین دلیل، امروزه تأکید بر این است که؛ نیروی انسانی شاغل در بخش کشاورزی از دیدگاه‌ها و نگرش مطلوبی نسبت به محیط زیست برخوردار باشند. این در حالی است که؛ عوامل اصلی سازمان‌های کشاورزی، یعنی مروجان کشاورزی^{۱۲} می‌توانند نقش مهمی در بالا بردن سطح اخلاق زیست محیطی کشاورزان داشته باشند، زیرا وظیفه آنان آموزش صحیح کشاورزی به کشاورزان است و در این بین، آموزش مسایل اخلاقی مرتبط با محیط زیست از جایگاه مهمی در ترویج کشاورزی برخوردار است (۱۵). بنابراین، در وحله اول نیاز است مروجان کشاورزی از نگرش و دیدگاه مناسبی نسبت به اخلاق زیست محیطی برخوردار باشند تا در ارشاد و راهنمایی دیگران موفق عمل نمایند. با توجه به موارد یاد شده، پژوهش حاضر با هدف پاسخ به دو سؤال شکل گرفت: (۱) آیا اخلاق زیست محیطی مروجان کشاورزی در حد مطلوب است؟ و (۲) آیا ارتباطی بین ویژگی‌های فردی و شغلی مروجان کشاورزی و اخلاق زیست محیطی آنان وجود دارد؟

روش

پژوهش حاضر با روش تحقیق توصیفی از نوع همبستگی انجام شده است. جامعه مورد مطالعه شامل تمامی مروجان کشاورزی سازمان جهاد کشاورزی در استان گلستان به تعداد ۸۸ نفر بود. حجم نمونه مورد نیاز با جدول کرجسی و مورگان و به تعداد ۷۱ نفر برآورد گردید که با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی از جامعه مورد نظر انتخاب شدند. بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه نشان داد که؛ مروجان با میانگین سنی ۴۵/۴

جدول ۱: میانگین، انحراف معیارها و اولویت گزاره‌های مقیاس اخلاق زیست‌محیطی

شماره گزاره	گزاره‌ها	میانگین*	انحراف معیار	اولویت
۱	هنگامی باید محیط زیست را حفظ کرد که سود اقتصادی این کار بیش از هزینه‌هایش باشد	۱/۵۲	۱/۴۳	۱۹
۲	طبیعت و اجزای آن مخلوق خداوند هستند، از این رو، باید آنها را محترم شمرد	۳/۷۹	۰/۶۱	۱
۳	باید از سوراخ شدن لایه ازن جلوگیری شود زیرا، زندگی موجودات زنده را به خطر می‌اندازد	۳/۶۸	۰/۶۳	۳
۴	برای جذب گردشگران خارجی و داخلی لازم است در مناطق جنگلی ساخت‌وساز انجام گیرد	۱/۷۵	۱/۳۸	۱۶
۵	طبیعت امانت الهی است	۳/۷۷	۰/۵۱	۲
۶	فناوری، شهرنشینی و مصرف‌گرایی باعث بحران‌های زیست محیطی شده‌اند	۳/۲۳	۰/۹۷	۱۰
۷	ساخت سموم دفع‌آفات گیاهی از بهترین اقدامات بوده است که پیشرفت بدون آنها امکان‌پذیر نبود	۱/۵۸	۱/۲۸	۱۸
۸	آموزه‌های دینی به بهترین وجه می‌توانند رابطه انسان با طبیعت را مشخص کنند	۳/۳۷	۰/۷۸	۹
۹	ایجاد سدّ برای تولید برق مهمتر از به زیر آب رفتن برخی زمین‌ها است	۲/۲۵	۱/۲۶	۱۳
۱۰	منابع انرژی‌های نوین مانند خورشید و باد می‌توانند نیازهای اساسی جوامع فعلی را برطرف کنند	۲/۷۹	۱/۰۴	۱۲
۱۱	اگر با مشکل اقتصادی روبرو شویم، ناچاریم از منابع طبیعی بهره‌برداری بیشتری کنیم	۱/۵۹	۱/۲۹	۱۷
۱۲	عمران و آباد کردن زمین یک فریضه الهی است	۳/۳۹	۰/۸۹	۷
۱۳	برای حفظ محیط زیست، الگوی مصرف باید تغییر کند	۳/۴۰	۰/۷۴	۶
۱۴	آلودگی‌های زیست محیطی، بهایی است که برای رفاه خود باید بپردازیم	۲/۲۴	۱/۵۶	۱۴
۱۵	ضرورت تمیز نگه داشتن رودخانه‌ها و دریاچه‌ها برای آن است که مردم بتوانند در آنها به شنا و ورزش بپردازند	۱/۸۳	۱/۳۲	۱۵
۱۶	استفاده نادرست از طبیعت، خیانت در امانت الهی است	۳/۵۵	۰/۷۵	۵
۱۷	برای هماهنگ کردن زندگی خود با طبیعت از هماهنگ بودن حیوانات با طبیعت، درس‌های زیادی می‌توان گرفت	۳/۳۸	۰/۷۲	۸
۱۸	حفاظت از موجودات خواست خداوند است	۳/۶۵	۰/۵۳	۴
۱۹	بالایای طبیعی از قوانین حاکم بر طبیعت پیروی می‌کنند	۲/۸۳	۱/۲۰	۱۱

* دامنه میانگین بین ۰ تا ۴ می‌باشد.

جدول ۲: میانگین و انحراف استاندارد ابعاد سه گانه اخلاق زیست محیطی مروجان کشاورزی

انحراف استاندارد	ترکیب خطی غیروزن دار*	انحراف معیار	میانگین	ابعاد اخلاق زیست محیطی
۰/۶۸	۱/۸۲	۴/۷۹	۱۲/۷۶	انسان محوری
۰/۵۱	۳/۲۱	۳/۰۸	۱۹/۲۹	زیست بوم محوری
۰/۳۷	۳/۵۸	۲/۲۴	۲۱/۵۳	خدا محوری

* دامنه بین ۰ تا ۴ می باشد.

جدول ۳: همبستگی سن و سابقه کار مروجان کشاورزی با ابعاد اخلاق زیست محیطی

متغیرها	انسان محوری	زیست بوم محوری	خدا محوری
سن	$r=0/099$ $p=0/415$	$r=0/048$ $p=0/691$	$r=0/173$ $p=0/151$
سابقه کار	$r=0/098$ $p=0/410$	$r=0/004$ $p=0/973$	$r=0/066$ $p=0/583$

جدول ۴: همبستگی بین ابعاد اخلاق زیست محیطی مروجان کشاورزی

متغیرها	انسان محوری	زیست بوم محوری	خدا محوری
انسان محوری	-	$r=0/132$ $p=0/271$	$r=-0/045$ $p=0/710$
زیست بوم محوری	$r=0/132$ $p=0/271$	-	$r=0/373^{**}$ $p=0/001$

** معناداری در سطح ۰/۰۱

جدول می توان نتیجه گرفت که؛ از نظر میانگین وزنی، بُعد

انسان محوری از دو بُعد دیگر ضعیف تر است. این بدین معنی است که؛ در مقایسه با زیست بوم محوری و خدامحوری، مروجان کشاورزی مورد مطالعه دید مناسبی به انسان محوری ندارند.

برای بررسی ارتباط ابعاد مختلف اخلاق زیست محیطی با سن و سابقه کار مروجان کشاورزی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان می دهد که؛ سن و سابقه کار ارتباط معناداری با ابعاد سه گانه اخلاق زیست محیطی ندارند (جدول ۳).

اما از بین ابعاد اخلاق زیست محیطی، فقط زیست بوم محوری با خدا محوری دارای ارتباط مثبت و معنادار است (جدول ۴).

همچنین، برای پاسخ به این سوال که؛ آیا تفاوتی بین ابعاد اخلاق زیست محیطی مروجان کشاورزی از نظر سطح

منظور بررسی بیشتر، جمع عددی نمرات گزاره های هر یک از ابعاد سه گانه مقیاس اخلاق زیست محیطی به عنوان امتیاز این ابعاد محاسبه گردید. برای این هدف، جمع نمرات گزاره های ۱، ۴، ۷، ۹، ۱۱، ۱۴ و ۱۵ به عنوان امتیاز بُعد انسان محوری، جمع نمرات گزاره های ۳، ۶، ۱۰، ۱۳، ۱۷ و ۱۹ به عنوان امتیاز بُعد زیست بوم محوری و جمع نمرات گزاره های ۲، ۵، ۸، ۱۲، ۱۶ و ۱۸ به عنوان امتیاز بُعد خدامحوری در نظر گرفته شدند. از آنجا که، تعداد گزاره های مربوط به ابعاد سه گانه اخلاق زیست محیطی با یکدیگر برابر نیستند، به منظور قابل مقایسه کردن آنها از ترکیب خطی غیروزن دار استفاده شد. بنابراین، پس از جمع امتیاز هر بُعد، میانگین محاسبه شده از هر یک از ابعاد بر تعداد گزاره های همان بُعد تقسیم گردید (جدول ۲). بر اساس اطلاعات این

جدول ۵: مقایسه ابعاد اخلاق زیست محیطی در بین گروه‌های مختلف تحصیلی

متغیر مقایسه‌ای	گروه‌های مورد مقایسه	میانگین	مقدار T	سطح معنی‌داری
انسان محوری	۱) دیپلم+کاردانی	۱۳/۳۱	۰/۵۸۱	۰/۵۶۶
	۲) کارشناسی+کارشناسی ارشد	۱۲/۶۰		
زیست‌بوم محوری	۱) دیپلم+کاردانی	۱۷/۶۲	۲/۳۴	۰/۰۲۹*
	۲) کارشناسی+کارشناسی ارشد	۱۹/۷۸		
خدا محوری	۱) دیپلم+کاردانی	۲۰/۴۳	۱/۹۰	۰/۰۷۲
	۲) کارشناسی+کارشناسی ارشد	۲۱/۸۵		

** معنی‌داری در سطح ۰/۰۵

بیشترین سطح نرسیده‌اند، اما به آن نزدیک هستند. بنابراین، مروجان کشاورزی از این دیدگاه، در وضعیت مناسبی قابل ارزیابی می‌باشند. همچنین، میانگین امتیاز بُعد انسان محوری نیز تا حد مناسبی پایین است که نشان می‌دهد: مروجان کشاورزی اعتقاد زیادی به انسان محوری در تعامل با محیط زیست طبیعی ندارند. این یافته با نتیجه مطالعه انجام شده در دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان سازگار می‌باشد (۱۸). بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که؛ دیدگاه اخلاق زیست‌محیطی رایج در بین مروجان کشاورزی مورد مطالعه با نظریه‌های موجود، پیرامون حفاظت از محیط زیست، سازگاری دارد، زیرا نظریه‌های جدید بر انسان محوری به عنوان یکی از علل اساسی بروز بحران‌های زیست‌محیطی تأکید دارند. برای نمونه، می‌توان به انگاره نوین زیست‌محیطی اشاره کرد که در آن، نگاه به طبیعت از دید پاسخگویی صرف به نیازهای انسان مردود دانسته می‌شود و بر رد تسلط انسان بر طبیعت تأکید دارد (۱۹).

از طرف دیگر، نتایج نشان داد که؛ اخلاق زیست محیطی مروجان کشاورزی، مستقل از متغیرهای سن و سابقه کار می‌باشد. این بدان معنا است که؛ اخلاق زیست محیطی مروجان کشاورزی جوان، میانسال و مسن، تفاوتی با یکدیگر ندارد. همچنین، سابقه خدمت نیز نمی‌تواند بر اخلاق زیست محیطی آنان تاثیرگذار باشد.

تحصیلات آنان وجود دارد یا خیر؟ از آزمون تی-استودنت استفاده گردید. لازم به ذکر است که به دلیل کم بودن تعداد مروجان کشاورزی دارای تحصیلات دیپلم و کارشناسی ارشد، این گروه از نظر آماری قابل مقایسه با سایر گروه‌های تحصیلی یعنی: کاردانی و کارشناسی، نبودند. به همین دلیل، افراد دارای سطح تحصیلات دیپلم و کاردانی با هم در یک گروه (گروه اول) و افراد دارای سطح تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد در یک گروه دیگر (گروه دوم) جای داده شده و سپس با یکدیگر مقایسه شدند. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که؛ این دو گروه فقط در ارتباط زیست‌بوم محوری با یکدیگر تفاوت معنادار دارند. به طوری که، مروجان کشاورزی دارای تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد، دارای دیدگاه زیست‌بوم محوری قوی‌تری نسبت به مروجان کشاورزی دارای تحصیلات دیپلم و کاردانی می‌باشند (جدول ۵).

بحث

نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که؛ از بین ابعاد سه‌گانه اخلاق زیست محیطی، بُعد خدامحوری در بین مروجان کشاورزی از همه قوی‌تر و بُعد انسان محوری از همه ضعیف‌تر است. همچنین، با توجه به میانگین امتیاز هر یک از ابعاد می‌توان گفت که؛ اگرچه امتیاز زیست‌بوم محوری و خدامحوری به

افزایش یا کاهش انسان محوری، تأثیری در ابعاد زیست‌بوم محوری و خدا محوری ندارد، چرا که قادر به افزایش یا کاهش آنها نمی‌باشد. از این رو، پیشنهاد می‌شود: تمرکز اصلی متولیان تربیت مروجان کشاورزی می‌باید به جای کاهش باورهای انسان‌محور، بر افزایش باورهای زیست‌بوم محور و خدامحور استوار باشد.

نتیجه‌گیری

مروجان کشاورزی از زمینه اخلاقی مناسب در تبیین رفتار درست با محیط زیست طبیعی برخوردار می‌باشند. همچنین، با توجه به کم وزن بودن انسان محوری در بین مروجان کشاورزی، می‌توان نتیجه گرفت که مروجان کشاورزی از این نظر در وضعیت قابل قبولی به سر می‌برند، زیرا نظریه‌های جدید اخلاق زیست محیطی بر دوری از انسان محوری تأکید دارند. همچنین، باید به این نکته توجه داشت که؛ برخورداری از اخلاق زیست محیطی مناسب تنها یکی از عوامل تعیین‌کننده رفتار درست با طبیعت می‌باشد و بروز رفتار سازگار با آن نیازمند فراهم شدن سایر شرایط مانند: دانش، انگیزه و امکانات لازم، می‌باشد (۲۰).

سپاسگزاری

پژوهشگر مطالعه حاضر، با توجه به اینکه معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان تأمین مالی این پروژه پژوهشی را به عهده گرفتند، مراتب سپاسگزاری خود را از این معاونت اعلام می‌دارد.

واژه‌نامه

1. Agricultural ethics	اخلاق کشاورزی
2. Natural ecosystems	زیست بوم های طبیعی
3. Manipulation	دستکاری
4. Anthropocentric	انسان محور
5. Environmentalism	محیط زیست گرایی
6. Utilitarianism	سودنگری
7. Rights	حقوق
8. Virtue oriented	فضیلت‌گرا

یافته‌ها نشان دادند که؛ در بین ابعاد اخلاق زیست محیطی، فقط زیست‌بوم محوری با خدا محوری دارای همبستگی معنی‌دار می‌باشد و این همبستگی به شکلی است که افزایش یا کاهش یکی از آنها به افزایش یا کاهش دیگری می‌انجامد. این یافته با بخشی از نتیجه مطالعه انجام شده در دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان سازگار می‌باشد، زیرا در مطالعه یاد شده، رابطه بین زیست‌بوم محوری و خدامحوری مثبت و معنی‌دار، ولی رابطه بین انسان محوری و خدامحوری منفی و معنی‌دار بدست آمد (۱۸). همچنین، یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج مطالعه دیگر انجام شده در دانشگاه شیراز از این جهت که همبستگی مثبت و معنادار بین دیدگاه زیست‌بوم محور و خدا محور وجود دارد و از طرف دیگر، بین دیدگاه انسان محور و دیدگاه خدا محور، ارتباط معنادار وجود ندارد، سازگار است.

یافته‌های پژوهش حاضر ارتباط معنادار بین انسان محوری و زیست‌بوم محوری را نشان نداد، در حالی که، همبستگی بین دیدگاه انسان محور و دیدگاه زیست‌بوم محور در مطالعه دانشگاه شیراز، منفی و معنادار بدست آمده است (۱۶). در نهایت، نتایج پژوهش حاضر نشان داد که؛ مروجان دارای مدرک تحصیلی کارشناسی و کارشناسی ارشد با مروجان دارای مدرک تحصیلی دیپلم و کاردانی از نظر زیست‌بوم محوری تفاوت دارند و امتیاز افراد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی و کارشناسی ارشد این نظر بیشتر می‌باشد. یکی از دلایل می‌تواند به سطح تحصیل بالاتر این گروه از مروجان کشاورزی و در نتیجه برخورداری اطلاعات و دانش بیشتر درباره یک زیست‌بوم و روابط حاکم بر آن ارتباط داشته باشد. با این وجود، در این رابطه نیاز به بررسی‌های بیشتر وجود دارد که می‌تواند به عنوان یک موضوع پژوهشی توسط علاقمندان دنبال شود.

پیشنهاد می‌شود که؛ به دلیل مستقل بودن اخلاق زیست محیطی از سن و سابقه کار مروجان، استفاده بیشتری از مروجان کشاورزی جوان در برنامه‌های ترویج حفاظت از محیط زیست به عمل آید، چرا که هم از نیروی جوانی برای تلاش برخوردارند و هم این که نگرانی چندانی درباره اخلاق زیست محیطی آنان وجود ندارد. همچنین، به دلیل ارتباط نداشتن انسان محوری با سایر ابعاد اخلاق زیست محیطی، می‌توان نتیجه گرفت که

10. Shahvalii M. (1999). Participation in development & protection of natural resource. Tehran: 1st Congress of Natural Resource, Participation & Development. (In Persian).

11. Kaiser FG. (2006). a moral extension of the theory of planned behavior: Norms and anticipated feelings of regret in conservationism. *Personality and Individual Differences*; 41: 71–81.

12. Pooley JA, O'Connor M. (2000). Environmental education and attitudes: Emotions and beliefs are what are needed. *Environment and Behavior*; 32 (5): 711-723.

13. Simon-Brown V. (2004). Intelligent consumption: Addressing consumer responsibilities for natural resources and beyond. *Journal of Extension* 42(5).

14. Abedi-Sarvestani A, Shahvali M. (2008). Value orientations and Islamic environmental ethics: Essence and outcomes. In: Seyed-Emami k. (Ed). *Environmental Ethics: An Islamic Approach*. Tehran: Imam Sadeqh University. (In Persian).

15. Abedi-Sarvestani A, Shahvalii M. (2009). The role of agricultural extension in enhancing environmental ethics among farmers. *Ethics in Science & Technology*; 1(1, 2): 120-130. (In Persian).

16. Abedi-Sarvestani A. (2008). The study of environmental ethics theory in students & masters in Shiraz University. [PhD thesis]. Shiraz: Shiraz University. (In Persian).

17. Abedi-Sarvestani A, Shahvalii M. (2012). Human – nature interaction: a normative analysis. *Geographical Research*; 27(4): 1-33. (In Persian).

18. Abedi-Sarvestani A. (2009). The study of environmental ethics approaches in students & masters of Gorgan University. Gorgan: Gorgan University of Agricultural Sciences & Natural Resources. (In Persian).

19. Abedi-Sarvestani A, Shahvalii M, Mohaghegh Damad M. (2012). The principles and approaches of environmental ethics. Tehran: House of the Institute of Philosophy. (In Persian).

20. Kaiser FG, Wolfing S, Fuhrer U. (1999). Environmental attitude and ecological behavior. *Journal of Environmental Psychology*; 19: 1-19.

9. Trusteeship
امانتداری

10. Future generations
نسل های آینده

11. Pragmatism
عمل گرایی

12. Agricultural extension agents
مروجان کشاورزی

13. Job history
سابقه کار

14. Ecocentric
زیست بوم محور

15. Theocentric
خدا محور

منابع

1. Benson J. (2000). Environmental: introductions & articles. Vahabzadeh AH. (2003). Mashhad: Jahad Daneshgahi Publication. (In Persian).

2. Burkhardt J, Comstock G, Hartel PG, Thompson PB. (2005). *Agricultural Ethics*. Iowa: Council for Agricultural Science and Technology.

3. Paarlberg R. (2009). The ethics of modern agriculture. *Society*; 46: 4-8.

4. Chrispeels MJ, Mandoli DF. (2003). Agricultural ethics. *Plant Physiology*; 132: 4-9.

5. Pascalev A. (2009). Agricultural ethics. Callicott JB and Frodeman R, ed. *Encyclopedia of environmental ethics and philosophy*. Detroit: Gale. P. 23-28.

6. Rshn, SMK. (2000). *Care for Creation: Human Activity and the Environment*. Libreria Editrice Vaticana, Vatican City.

7. Abedi-Sarvestani A, Shahvali M. (2008). Environmental ethics: Toward an Islamic perspective. *American-Eurasian Journal of Agricultural and Environmental Sciences*; 3 (4): 609-617.

8. Ariansen, P. (1998). Anthropocentrism with a human face. *Ecological Economics*; 24: 153-162.

9. Mohaghegh Damad M. (2001). Environmental Theology. *Academy of Science*; 6(17): 7-30. (In Persian).

